

Nemethova, Silvia

Gróf Pálffy János végrendelete

Az 1906-ban megnyílt Szépművészeti Múzeum gyűjteménye gróf Pálffy János pozsonyi, budapesti, bécsi palotájából és bazini várkastélyából származó százhetvennyolc, főként itáliai és németalföldi festménnyel gyarapodott, azzal a végrendeleti meghagyással, hogy a képeket külön teremben állítsák ki, és a látogatók ingyen nézhessék meg. Pálffy János végrendeletét,¹ mely nagy port kavart Magyarország-szerte, Pohl Károly pozsonyi közjegyzőnél helyezte letétbe, 1907. november 14-én, s azt 1908. június 3-án, halála után hirdették ki.² A kormány és a múzeum vezetése méltatta az adományozó személyét, ellenben mind a Pálffyak, mind a gróf húga és családja a bíróság előtt megtámadták az öt alapítványt tevő végintézkedést. A hosszan tartó per végül egyezséggel zárult.³

1. Egy műgyűjtő életrajza

Erdődi gróf Pálffy János a család legfiatalabbnak számító károlyfai ágának volt az utolsó képviselője. Id. Pálffy Ferenc Alajos (1780–1852), Pozsony megye főispánjának és Erdődy Natália (1804–1845) grófnőnek házasságából származó elsőszülött gyermek volt. 1829. augusztus 12-én született Pozsonyban, húga, Gabriella négy évvel később, 1833-ban.⁴ Édesanyját 16 éves korában vesztette el, édesapját pedig, aki adóságokkal terhelte meg a család vagyonát, és a boldogságot más asszonyoknál kereste, hét évvel később, 1852-ben. Az elárult testvérek között sosem volt szívélyes kapcsolat, bár ennek ellentmondani látszik az a tény, hogy özv. Andrassy Manoné a bécsi Pálffy-palotában életéből 24 évet töltött.⁵ A szájhagyomány szerint a szülők házasságából hiányzott a szeretet, a megértés, a meghittség, ami feltételezhetően Pálffy Jánosnak a családról, a házasságról és az emberi kapcsolatokról kialakított véleményét is befolyásolta.⁶

A Pálffy család tagjai a Habsburgok iránti elkötelezettségüknek köszönhetően alapozták meg hatalmukat a 16. században. Első nagy birtokaikat a bárói, majd grófi rangot kiérdemelt, törökverő győri hős, Pálffy Miklós (1552–1600) szerezte meg.⁷ A családi vagyonból a fiatal gróf az adóságok miatt zárgondnokság alá került birtokokat vett át, az ott folyó gazdálkodást átszervezte, így tudta a terheket törleszteni és kifizetni.

Birtokait precizitással, ésszerűséggel és jó gazdasági érzékkel tette rendbe, amit kiváló szakemberek is segítettek. Ez olyan mértékben bizonyult sikeresnek, hogy 1855-ben a mezőgazdasági statisztikai évkönyvben károlyfai uradalmát név szerint is megemlítették. A fekvést és a természeti adottságot felhasználva, kezdetben a tehené-

szetet és a juhnyáját gyarapította a gyapjú feldolgozásával együtt, a gabonafelesleget pedig értékesítette.⁸ Az 1860-as évek sikerei a gabonatermesztésben is megmutatkoztak.

A korabeli infrastruktúra fejlesztéséből is kivette a részét, az 1862-ben megalakult „szak-nyugati vasútvonal” létesítésére alapított társulatnak a bajmóci uradalommal együtt vált alapító tagjává, Bazinban téglagyárat működtetett, ahol az angol kis faltéglák és fedélcserépek is készültek, a vöröskői uradalomban pedig égetett meszet állítottak elő. Kivette részét a felső-magyarországi bortermelésből is, felső-diósi bora osztályon felüli minősítést kapott. A Gazdasági Egylet elnökeként vendégül látta 1863-ban az eke-, szántás- és lóverseny, valamint a lókiállítás résztvevőit Királyfán. Rendszeresen vett részt haszonállataival hazai és nemzetközi kiállításokon, éppúgy tartott lovakat, és támogatta a hazai lóversenyt.⁹

Később az erdőkitermelést, a faipart fejlesztette a kiskárpátoki birtokain. 110 000, egyesek szerint 140 000 holdja három vármegyében (Bars, Nyitra, Pozsony) feküdt.¹⁰ Rendelkezett Bécsben és Pesten is bérházakkal, amelyek jövedelméből és a birtokgazdálkodásának hála, korának egyik leggazdagabb főura és a közben Budapestté egyesült főváros egyik legnagyobb adófizetője lett.¹¹ – írja róla Horváth Hilda.

A gróf ugyan származása és rangja révén tagja volt a főrendiháznak, de ott ritkán jelent meg, inkább távollétét igyekezett igazolni azzal, hogy birtokának gazdasági ügyeit intézi.¹² Ha jelen volt, akkor sem szólalt fel, de fontos és korszakos törvényjavaslatokat érintő szavazásokon vett részt, így például az igazságügyi reform egyik sarkalatos törvénycikkének, az elsőfokú királyi bíróságok (törvényszékek) újjászervezéséről szóló törvényjavaslat esetében – szemben a Jogügyi Bizottság változatával – a képviselőházi változat tárgyalását szavazta meg,¹³ támogatta az izraelita és keresztény közötti, valamint a külföldön kötött polgári házasságról szóló törvénycikk részletes tárgyalását, de ellenezte az országházról szóló törvény építési tervek nélküli részletes vitáját.¹⁴ Érdekes, hogy rendszerint a Pálffy család többi, aulikus és konzervatív szemléletű tagjával ellentétes platformra szavazott.

Meglátásom szerint az ok, ami miatt az országos politikától távol tartotta magát, a vármegye ispáni szereplésében keresendő. 1871 és 1874 között állt Pozsony vármegye élén. Ahogy dr. Radisics Jenő írja róla:

„Rendes, pontos, lelkiismeretes ember lévén, szigorú főnök volt, megkövetelte, hogy a hivatalnokok épűgy teljesítsék kötelességüket, mint ő, s annak utána is járt. Ez sehogy sem tetszett. Hogy megbuktassák, léptenyomon akadályokat gördítettek útjába [...] s végezetül nyílt közgyűlésen követelték lemondását és leszavazták. Ő maga, mint elnöke a közgyűlésnek, jelentette ki a határozatot, fagyos nyugalommal. Attól fogva nem vállalt többé nyilvános tisztséget s a közügyekkel sem foglalkozott.”¹⁵

A liberális eszmék hívének tartották, aki kora ifjúságától kezdve szerepelt a közéletben, s Pozsony megye politikai és társadalmi mozgalmainak egyik tényezője volt.¹⁷

Csak példálózóan felsorolva: 1857-ben a Magyar Tudományos Akadémiának 4000 forintot jutott az újságok szerint, azonban az akadémia kimutatása alapján ez valójában 28 000 Ft-ot tett ki. 1861-ben a pesti Honvéd Segélyező Egyletnek 1000 Ft-ot, a Szent-László Társulatlaknak 200 Ft-ot adományozott, közreműködött a Magyar Földhitelintézet létrehozásában, és annak tőkáját is támogatta. Adakozott 1000 Ft-tal 1863-ban az alföldi szülőkölködők megsegítésére, és kifejezetten szorgalmazta a segélyezés megszervezését, 1865-ben 3000 Ft-tal járult hozzá a pesti állatkert létesítéséhez, és vállalta, hogy egy díszes mulatóházat is építtet saját költségén. Hozzájárult a Nemzeti Színház zenekarának rendkívüli kiadásához. 1867-ben bérbe adta a körtvélyesi határ vadászati jogát három évre, évi 200 Ft-ért. Azonban az összeget a bérlő a Pozsonyi Evangélikus Líceumnak volt köteles megfizetni. A támogatás felhasználását úgy kötötte meg a gróf, hogy

„három pozsonyi lyceumbeli oly szegényebb sorsú ifjak jutalmazására fordíttassék, kik szeplőtelen erkölcsös magaviselet mellett a physica és algebra tanokban legkitűnőbb osztályzatra érdemesíttetnek, a jutalmazandók kijelölésére a lyceumi tanári kart, s a jutalomdíj kiosztására a pozsonyi evangelicus conventet hatalmazván fel”.¹⁸

Pálffy János úgy gondolta, hogy egy főúr csak ingyen, hazafiságból szolgálhatja hazáját, ezért főispáni fizetést sohasem vett föl. 30 000 korona összegű illetményét jótékony célokra fordította, és közel 500 000 koronát áldozott közcélokra. Jóvoltából több alapítvány jött létre a szegények megsegítésére, illetve a középosztály támogatására. Megalapította 20 000 forint alaptőkével a Pozsonyi Tiszti Nyugdíjintézetet, 15 000 koronával támogatta a Közmagraktári Alapot, a Pozsonyi Ágostoni Hitvallású Líceum 16 000 forintot kapott, a pozsonyi szegények ételmezésére a kolerajárvány idején 60 000 forintot fordított, és orvosokat hozatott Bécsből és Pestről, a szegedi árvízkarosultaknak pedig 50 000 forintot adományozott. Somorján és Nagyszombatban a polgári iskolát segélyezte.¹⁹

A felsoroltakon túl 1900-ban iskolai ösztöndíj-alapítványt hozott létre:

„Úgy voltam és vagyok mindenkoron meggyőződve, hogy a magyar államnak, mint ilyennek, feltétlenül szüksége van arra, miszerint a törzsét képező magyar középosztály fenntartassék és mindinkább gyarapítva erősbíttessék.”²⁰

Így a nemzetnek 1 743 600 korona értékű birtokokat ajándékozott egy alapítvány keretében.²¹ Széll Kálmán miniszterelnökhöz intézett levelében kiemelte, hogy

Radisics Jenő munka közben¹⁶

„az ösztöndíjak adományozása által azután a magyar középosztály több magyar családjának megadatik a mód, hogy tehetséges és törekvő, magyar érzelmű gyermekeit közvetlenül a maga, közvetve pedig a magyar haza javára nevelteti fel”.²²

Emellett gondoskodott a szegény középiskolai tanárok nyári üdüléséről is. A vöröskői vár őt illető 3/8 részét számukra tartotta fenn, üdülőhely céljából. Az ösztöndíjalap birtokainak értéke 3 millió korona volt. A nagylelkű támogatást küldöttség köszönte meg Pálffy Jánosnak, aki az alábbi szavakkal válaszolt: „Ezen az uton, a középosztály nevelésén és felemelésén kell dolgoznunk, áldoznunk, ha a hazát boldoggá akarjuk tenni.” Dr. Wagner Lajos, a pozsonyi reáliskola nyugalmazott igazgatója, a küldöttség tagjaként, lelkesedéssel beszélt Pálffy Jánosról: „Hogy villogott, lángolt a szeme, amikor köszönetét fejezte ki!” – írja Králik Lajos *Hitbizományi jogunkról* szóló művében.²³

Pálffy tagja volt az 1860-ban alakult Budapesti Hajós Egyletnek, a Pozsony megyei Gazdasági Egyletnek s valószínűleg az Országos Erdészeti Egyletnek is.²⁴ 1884-ben cs. és kir. valóságos belső titkos tanácsossá és kamarássá nevezte ki a császár. 1896-ban az I. osztályú Vaskorona Rend tulajdonosa lett. Művészi érdeklődésének megfelelően részt vett a Műemlékek Országos Bizottságának munkájában is.²⁵ Tagja volt a Nemzeti Zenedének, a Magyar Paedagogiai Társaságnak pedig tiszteletbeli tagja. Védnökséget vállalt 1907-ben az Országos Baromfitegyesület pozsonyi kiállítását illetően, és a pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egylet tiszteletbeli elnökévé választották.²⁶

Mivel a magyar ember nem élhet pörösködés nélkül, a gróf is megfordult a bíróságon. 1865-ben birtokba visszahelyezési és pénztartozási eljárásban alperes volt, míg ő maga erdőkárért három, elszámolásra egy eljárást is indított.²⁷ Az 1850-es évektől több úrbéri per folyt a gróf ellen, köztük bizonyos chvojnicai területekért, melyet a németprónaiak is maguknak akartak.²⁸ Szomolány erdei esetében hosszan tartó perek alperese volt. Ellenfele előbb gróf Pálffy Móric volt, aki a zálogban lévő területet peres úton váltotta ki, és volt közöttük elszámolási vita. A zálogkiváltás eredményeként gróf Pálffy János 700 000 forinttal gazdagodott. Ennek a zálognak volt a következménye az 1865-től 1880-ig tartó pereskedés is, ahol Móric gróf és testvére, József az erdő túlvágása miatt kártérítési pert, majd perújítási eljárást indított 222 428 forint összegben. A pert azonban elvesztették.²⁹ Ilyen előzmények mellett érthető, ha a nagyszámú Pálffy család se morva-, se magyarországi tagjaival nem érintkezett, bár a gyűlölet túlzó újságírói fordulat.³⁰

A gróf személyéhez egy szerelmi történet is fűződik, mely szerint de Janville francia grófkisasszony iránt táplált gyengéd érzelmeket. A kontesz szülei azonban nem helyeselték a házasságkötést. Pálffy Jánosnak a bajmóci vár felújításáról hozott döntésénél is szerepet játszott.³¹ A történet sajtóban napvilágot látott változata szerint a szeretett hölgy egy angol lord leánya volt. Az apa ezekkel a szavakkal utasította vissza a kérőt: „Gróf úr, ön

túlságosan szegény nekem.”³² A gróf valószínűleg ezután kezdett műgyűjtéssel foglalkozni, vált különccé és zárkózottá. Az biztos, hogy nem nősült meg, gyermeket sem hagyott maga után. Modora pedig sokszor rideg, távolságtartó volt. A legenda és a műgyűjtő szenvedély között lehet bizonyos összefüggés, a gróf ugyanis életének jelentős részét külföldön töltötte, ahol személyes kapcsolatokat és művészeti ismereteket is szerzett.³³ A reménytelen szerelem, ha igaz, bármelyik országban kialakulhatott.

Pálffy János jó szellemi képességekkel rendelkezett, elvégezte a pozsonyi jogakadémiát,³⁴ több nyelven folyékonyan beszélt (magyarul, franciául, németül, angolul, olaszul és egy kicsit spanyolul is).³⁵ Fiatal korától kezdve sokat utazott: Londontól Rómáig, Párizstól Bécsig. Az utóbbi két helyen palotát is fenntartott. A korabeli európai művészeti központokban nem csupán megfordult, hanem megismerhette a történeti művészeti irányzatokat is, vagyona révén pedig bármelyik művészeti irányzat remekműveiből vásárolhatott. A birtokai kastélyaiban az elődök által felhalmozott műtárgyakat és okmányokat maga rendszerezte, még pedig korszerű módszerekkel. Horváth Hilda a hazai műgyűjtéstörténet egyik legnagyobb alakjának nevezi. Szerinte személyében a magyar főúr legszebb típusa testesült meg, egyszerre volt európai és magyar, izlésében pedig világpolgár. A méltatás nem túlzó, a gróf ritka nevezetességű ipar- és műkinseiből már 1865-ben rendeztek kiállítást Pozsonyban.³⁶

2. A nevezetes végrendelet

Pálffy János 1908. június 2-án halt meg Bécsben. Holttestét a végrendeletben foglaltak alapján Bajmócra szállították. Örökségéért egy évtizedig húzódó harc bontakozott ki a Pálffyak és az Andrássyak között.³⁷

A gróf végrendeletének őrzését a polgári származású Pohl Károly közjegyzőre bízta, aki Pozsony II. körzetében működött, irodája az óvárosi Ventúr utca 9. szám alatt, a Lőrincapu utcai Pálffy palotától öt perc sétára volt. Fordulhatott volna a gróf az ugyancsak nemesi származású Bartal Györgyhez, Pozsony másik közjegyzőjéhez is, akinek a Zöldszoba utca 2. szám alatti irodája alig 20 méterrel volt távolabb, mint Pohl Károlyé. Mégis Pohl hívatta a palotába, és nála tette letétbe az előre megfogalmazott végrendeletet. A választás mögött talán az áll, hogy Bartal György ebben az időszakban már erőteljesen a politikai élet felé fordult, 1904-től az egyesült pozsonyi ellenzék vezérének nevezte őt a sajtó.³⁸ Egy más irányú kutatásból az állapítható meg, hogy a közjegyzői feladatokat helyettesére bízta leginkább. Ezzel szemben Pohl Károly személyesen állt a gróf rendelkezésére. Tarthatjuk ezt gögösségnek, de éppúgy lehet a gróf számára fontos intézkedés szakavatott és figyelmes kezekre bízása, a lehető legnagyobb jogi védelem biztosítása.

Pálffy János végrendeletében a meglévő támogatásokat újjal egészítette ki. Egyrészt a végrendelet XIII. pontjában a pozsonyi Ferenc József gyermekkórház javára 200 000 korona értékben több ingatlant biztosított, 60 000 korona készpénzzel együtt. Másrészt a IX. pont-

ban tanulmányi alapítványt hozott létre 5 600 000 korona értékben, mellyel a kiváló tehetségű, törekvő, született keresztény vallású ifjakat kívánta támogatni 4000–6000 korona segély formájában. Ezt az összeget a magyar főiskola elvégzése után külföldi híres iskolában, mesternél, neves képzőintézetben, műhelyben vagy gyárban végzett tanulmányútra fordíthatták. Az alapítvány kezelését a válás- és közoktatásügyi miniszterre bízta.³⁹

Bármennyire is szellemileg leépült ember képét akarták kelteni rokonai a hagyatéki perben, az 1900-ban tett középiskolai és felsőfokú tanulmányok támogatásához létrehozott alapítványt a végrendeleti intézkedés kiegészítette, és a szegény sorsú, de jó képességű ifjak életkezdésének segítségét teljes körűvé tette. A középosztály fiait érettségi vizsgával és szakmával a kezükben, vagy egyetemi, akadémiai végzettséggel egyaránt a polgári Magyarország „alapköveinek” tekintette. Konceptiójának meghatározó pontja szerint „a magyar középosztály szolgálhatja ugyanis a szellemi tényezők legnagyobb részét”.⁴⁰ Nem tudom azt feltételezni, hogy a gróf ilyen jól átgondolt, koncepcionálisan teljes tervet demens állapotban talált volna ki.

Pálffy János tanulmányi és ösztöndíj alapjait Európában páratlanak nevezte Králik. Néhány hasonló támogatás csak Amerikában fordult elő. Európában ebben az időszakban egyedül Adolphe Thiers francia elnök hozott létre hasonló tanulmányi alapot. A bőkezű támogatás tehát egyedülálló Magyarországon.⁴¹

Ezenkívül Pálffy János végrendeletében további öt hitbizományt alapított, melyek Králik Lajos szerint nem önállóak, hanem egy hitbizomány részei voltak, ami összefügg a családtagok magszakadásával. Meglátása szerint Pálffy János végrendelete egyedülálló abból a szempontból, hogy a hitbizományi joggal összefüggő előnyökben az elsőszülöttnél kívül a többi családtag is részesülhet.⁴² A gróf ugyanis úgy rendelkezett, hogy nem járadék illeti meg, hanem a tiszta jövedelem legyen felosztva a család második, harmadik, negyedik, ötödik és hatodik legidősebb tagjai között. Elkülönítette három csoportba a Pozsony vármegyei és a budapesti ingatlanait, és azok tiszta jövedelmének 80%-a arra szolgált, hogy a család

„koridóbsági hitbizományára várományosi jogosultsággal bíró családok bármelyikéből származó gróf Pálffy születésű azon női tagok bírnak évi járadékra igényvel, a kik hajadonok maradtak, vagy özvegységre jutottak, vagy férjük hibájából házasságuk felbontva lett, vagy férjük által hűtlenül elhagyva lettek, vagy kiket férjük társadalmi állásához képest el nem tart, vagy eltartani képtelen”.⁴³

Az intézkedés több szempontból is rendhagyó. Megfigyelhető egy demokratikus vonás, mivel a hitbizományi jogokat többfelé osztotta. A korábbi hitbizományokhoz képest nagyszámú személy megélhetését szolgálta, a férfi tagok javára közvetlen jövedelmet juttatott. A női családtagok esetében a járadékok külön neveltetésre, illetve megélhetésre szolgáltak. Végso soron azt biztosította, hogy a származásuknak megfelelő hozomány, neveltetés, úri létfenntartás feltételeit biztosítsa, ne legyenek kiszolgáltatva

a társtalanságnak, az árvaságnak, ne fűggenek a család szűk anyagi, akár szerény lehetőségeitől. Új ötlettől vezérelve a hitbizományi neveltetési és ellátási járadékokat a bíróság döntése alá bocsátotta, mely szerint első fokon a családi tanács ítél, másodfokon viszont a bíróság. Sajnálatos, hogy a bulvársajtó a prosenioratusi hitbizományokat beteg állapotban tett, legképtelenebb feltételekhez kötött hitbizományoknak minősítette.⁴⁴ Nem látta meg benne a szociális gondoskodás főnemesi gesztusát.

A végrendelet VIII. pontjában azzal a meghagyással élt, hogy örökösei a királyfai és bajmóci várkastélyokban, a pozsonyi és bécsi palotáiban korszakok szerint rendezett és leltározott s a képzőművészetet egészben felölelő ezen műtárgyakat, műfestményeket, ötvösműveket, metszeteket és sok más egyéb értékes gyűjteményt múzeumszerűen, elhelyezésük megtartásával, az ahhoz értőknek, a képzőművészetek iránt érdeklődőknek s egyáltalán a művelt nagyközönségnek megtekinthetővé s hozzáférhetővé tegyék.

Végül, de nem utolsósorban, a X. pontban úgy rendelkezett, hogy Pozsonyban a Szilágyi Dezső utca 19–21. szám alatt fekvő palotában lévő 56 darab hollandiai iskola, 57 darab olasz iskola mestereitől származó régi eredetű, a bazini várban levő nyolc darab alsó-németországi régi iskola mestereitől származó eredeti, továbbá a bécsi Wallnerstrasse 6. számú palotában elhelyezett húsz darab, a budapesti Kossuth Lajos utca 3. számú házban elhelyezett 21 darab olajfestményt s Rottger Arthur lengyel festőművésznek a lengyel forradalmat dicsőítő tíz darab szénrajz sorozatát, végül a bazini várban elhelyezett hat darab, a modern belga iskola mestereitől származó eredeti festményeket, összesen 178 darab eredeti alkotást a kereitekkel együtt a Magyar Országos Múzeum Képtárának hagyományozta úgy, hogy a 178 darab eredeti festményt együtt a már korábban elajándékozott s a maga idején átadott *Nero Róma romjain* Pillotyól származó alkotással együtt a régi múzeum (Budapest, Múzeum körút) épületében „erdői gróf Pálffy János hagyománya” felirattal és pedig lehetőleg egymásba nyíló s egymás melletti külön termekben helyezték el. Tették megmozgatórugóját így fogalmazta meg:

„Éltem hosszú folyása alatt tett külföldi utazásaimnak s ottani huzamosb tartózkodásaimnak az oka és célja nem csupán az volt, hogy én a saját műízlésemet kielégítek, hanem hogy a külföldnek a képzőművészetekben gazdag tárházából megszerezzek annyit, amennyit a körülményekhez és anyagi erőmhez képest megszerezni lehetett s, hogy e megszerzett képzőművészeti tárgyakat hazahozva, hazánknak ily tárgyakban szűkölködő voltán segítek s ezekkel a hazai műízlést nemésítek s a művészetet ébresszem.”⁴⁵

A gróf esetében figyelembe kell venni, hogy a királyfai ág vele kihalt, és ennek nagyon is tudatában volt. Testvére és annak gyermekei javára a franciaországi vagyont hagyta, mely kényelmes és fényűző életvitelt biztosított. Az osztrák és a magyar területeken fekvő vagyont végintézkedésével hitbizományba, alapítványba fogta össze,⁴⁶ és

nevének fennmaradását is szolgáló hagyománnyal gazdagította a nemzet vagyónát az értékes képekkel. A magam részéről egy család ágának kihalása miatt bekövetkező korszaklezárást látok a végrendelet sorai mögött.

A gróf a családi vagyon jelentős részét egyben tartani igyekezett a prosenioratusi hitbizománnyal, mégpedig úgy, hogy a többedszülött férfiak és általában a női családtagok is, akik a 19. század második felében is kiszolgáltattak voltak férfi rokonaiknak, származásuknak és rangjuknak megfelelő életkörülményeket kapjanak.

A közcélú képzési alapítvány túlmutat a személyes és családi okokon. Pálffy felmérte, hogy a létszámában is jelentős középosztály az, amelyen a társadalmi fejlődés nyugszik, a fiatal tehetségeket pedig már a középiskolá-

ban támogatni szükséges. Az oktatás szükségességében a későbbi klebelsbergi megközelítést látom felcsillanni.

A végrendelet miatt indult pernek a történelem sorsfordító eseményei vetettek véget. 1918-ban, tíz évvel a gróf halála után a végrendeleti és a törvényes örökösök egyezséget kötöttek egymással. Az ausztriai és magyarországi vagyon fele részét a törvényes örökös hűg – aki időközben szintén elhunyt – gyermekei kapták meg egyenlő arányban, míg a másik felét a Pálffy család hitbizományként. A sors fintora, hogy a hatalmas vagyon tíz éven át zárgondnokság alatt állt, és a budapesti és bécsi ingatlanok kivételével a kastélyok és a földbirtokok 1919-től a Csehszlovák Állam tulajdonába kerültek. A pereskedő rokonok ekként nem élvezhették a vagyont.

NEMETHOVA, SILVIA

Das Testament von Graf János Pálffy

(Zusammenfassung)

In der Studie versuche ich den Lebenslauf des Grafen Johann Pálffy vorzustellen und seine Eigenschaften zu beschreiben, die ihm geholfen haben, seine, unter der Zwangsverwaltung liegende Vermögen freizuschalten und die Lasten abzuführen. Mit der präzisen und rationalen Arbeit und mit dem Sinn für die Wirtschaftsführung hat er seine Anwesen emporgebracht und mit im Ausland gekauften, raren und denkwürdigen Kunstschatzen eingerichtet. Außerdem hat er die ungarische Jugend mit beträchtlichen Beträgen gefördert, resp. verschiedene Stiftungen für sie zustande gebracht, denn die ungarischen Mittelständler haben in seinen Augen zum Grundstein der damaligen bürgerlichen Ungarn gehört. Wahrscheinlich

hat er auch dieses Konzept bei der Verfassung seines Testaments eingehalten, weil er die bestehenden Stiftungen mit Neuen ergänzt hat. Die fidekomisse Rechte hat er jedoch in mehreren Parteien geteilt und er hat auch proseniorate Fidekomisse gegründet, womit das Wohlbefinden für mehrere Person absichern wollte (unmittelbare Einkommen für die Männer der Familie, Apanage für Witwen und Waisen der Familie, Spende bei der Hilfe der Erziehung der Kinder, resp. Gunsten für alle Familienmitglieder im Zusammenhang mit den fidekomissen Rechte). Graf Johann Pálffy hat deshalb hinter der Maske des kaltherzigen Magnats versteckt, aber in Wirklichkeit er ein gutherziger und großmütiger Mensch war.

NEMETHOVA, SILVIA

Will of Count János Pálffy

(Abstract)

In the study, by describing the life path of Count János Pálffy, I will show his character traits that helped him in reorganizing the management of the estates placed under guardianship and in repayment a debt. With precision, rationality and good economic sense, he flourished his estates and furnished them with rare art treasures bought abroad. In addition, he supported the Hungarian youth who wanted to study with a significant amount, and established various support funds for them. He considered the Hungarian middle class to be the cornerstone of bourgeois Hungary. He probably had this concept in mind at the time of drafting his

will, because he supplemented the existing grants with new ones. And he divided the rights of entail into several parties and also created pro-seniority entails, with which he wanted to ensure the livelihood of several people (direct income for the male members of the family, private annuities for female family members due to upbringing and livelihood, orphanhood and widowhood, and other life circumstances, and providing benefits related to the right of entails for all family members). János Pálffy therefore hid behind the mask of a stone-hearted lord, but at the same time, contrary to popular belief, he possessed noble character traits.

Jegyzetek

- ¹ Pohl Károly 1907. évi közjegyzői iratanyaga sajnos nincs kutatható állapotban. A nem megfelelő tárolási körülmények miatt (hol nedves, hol túlzottan száraz helyen őrizték) a papír anyaga felbomlófélben van, a testamentum szövege így olvashatatlaná vált. Lásd az 1. számú mellékletet.
- ² KRÁLIK Lajos: *Hűbizományi jogunkról. Pálffy János gróf végrendelete*. Budapest, 1909. Franklin Társulat, 51. p.
- ³ *8 Órai Ujság*, 1918. (június 30.) 150. sz. 3. p.
- ⁴ NAGY Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. IX. kötet. Pest, 1862. Ráth Mór, 78. p.
- ⁵ *Az Ujság*, 1908. (június 3.) 133. sz. 6. p.
- ⁶ KRČÍK, Marián: *Testament grófa Pálffyho*. Martin, 2007. Vydavateľstvo Matice slovenskej, 15. p.
- ⁷ A pozsonyi vár kapitányává 1580-ban, Pozsony vármegye főispánjává pedig 1599-ben vált. A pozsonyi uradalmat a főispáni titulusal együtt legidősebb fia, Pálffy Pál örökölte. A 17. század első felében került sor a hatalmas vagyon első felosztására Pálffy Miklós három fia között. Egy család további ágakra való felosztására általában a gyermektelen családtag halálakor került sor. A 18. század közepén a vagyon további részekre oszlott, és a család is további két ágra szakadt. Ekkor jött létre a Pálffy család idősebb és fiatalabb ága. Az idősebb ág további három ágra oszlott: malackai, stomfai és vöröskői ágra, melyeket a székhelyükről neveztek el. A Pálffy család fiatalabb, ún. királyfai vagy bazini ága (a királyfai kastély alapján) további ágakra nem oszlott. Lásd HUPKO, Daniel: *Význam a dedičstvo Pálfičovcov na území Bratislavského samosprávneho kraja* (2020. július 26.) <https://bratislavskykraj.sk/vyznam-a-dedicstvo-palfiovicov-na-uzemi-bratislavskeho-samospravneho-kraja/>.
- ⁸ GALGÓCZI Károly: *Magyarország, a Szerbvajdaság s Temesi bánság mezőgazdasági statisztikája*. Pest, 1855. saját kiadás, 165. p.
- ⁹ *Gazdasági Lapok*, 1862. (október 5.) 40. sz., 682. p., 1862. (november 23.) 47. sz. 790. p., 1862. (november 9.) 45. sz. 760. p., 1863. (május 17.) 20. sz., 345. p.; *Vadász- és Versenylap*, 1867. (január 20.) 2. sz. 27–28., 45., 226. p.
- ¹⁰ A Pálffyok birtokába Pozsony megye területén a vöröskői, dévényi, borostyánkői, detrekői, jókői várak, a stomfai, malackai, detrekői, gidrafai, szárazpataki, bazini, szentgyörgyi és királyfai kastélyok, ill. a pozsonyi, bécsi és budapesti paloták, valamint a szomolányi és bajmóci várkastélyok tartoztak. Ausztriában a marcheggi, neulengbachi, heidenreichsteini és krumbachi, a Cseh Királyságban pedig březnicei, hradištěi és merklíni uradalmak tartoztak. Lásd HUPKO 2020.
- ¹¹ HORVÁTH Hilda: Emlékezés egyik legnagyobb műgyűjtőnkre, gróf Pálffy Jánosra. *Artmagazin*, 2019. 7. sz. 70–77. www.artmagazin.hu/articles/archivum/emlekezés_egyik_legnagyobb_mugyujtonkre_grof_palfyy_janosra.
- ¹² *Főrendiházi napló*, 1872. II. kötet (1873. május 24.–1874. augusztus 14.), Ülésnapok 1872–57, 30. p.; 1878. I. kötet (1878. október 19.–1880. március 20.) Ülésnapok 1878–79, 19. p.; 1884. I. kötet (1884. szeptember 27.–1885. május 21.) Ülésnapok 1884–8, 27. p.
- ¹³ *Főrendiházi irományok*, 1872. I. kötet 303. p.; 1872. III. kötet 355. p.
- ¹⁴ *Főrendiházi Napló* 1881. II. kötet (1883. szeptember 27.–1884. május 19.), Ülésnapok 1881–90. 84., 339. p.
- ¹⁵ RADISICS Jenő: Gróf Pálffy János műkiesei. *Magyar Iparművészet*, 1910. 4. sz. 102. p.
- ¹⁶ Radisics Jenő munka közben, a királyfai Pálffy-kastély szalonjában, pompeji termében. Iparművészeti Múzeum, Fényképgyűjtemény; <https://gyujtemeny.imm.hu/gyujtemenyek/adattar-fenykepgyujtemeny/7>
- ¹⁷ HALÁSZ Sándor (szerk.) *Országgyűlési Almanach*. Budapest, 1887. Athenaeum R.T., 111. p.
- ¹⁸ *Vasárnapi Ujság*, 1861. (június 9.) 23. sz. melléklete, 275. p.; *Magyar Tudományos Akadémiai Almanach*, 1906. 236. p.; *Szegedi Híradó*, 1861. (július 3.) 52. sz. 3. p.; *Pesti Napló*, 1860. (február 8.) 2996. sz. 1. p.; *Gazdasági Lapok*, 1863. (november 1.) 44. sz. 699. p.; *Sürgöny*, 1863. (július 18.) 162. sz. 2. p.; *Nefejejts*, 1865. (szeptember 10.) 37. sz. 339. p.; *Fővárosi Lapok*, 1864. (március 5.) 53. sz. 212. p.; *A pozsonyi Ágostai Hitv. Evangélikus Főiskola Értesítője*. Pozsony, 1868. Wigand Károly. 30–31. p.
- ¹⁹ JEDLICSKA Pál: *Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához 1401–1653 A gróf Pálffyok életrajzi vázlatai*. Budapest, 1910. Stephaneum Nyomda Rt. 631. p.
- ²⁰ KRÁLIK 1909. 53. p.
- ²¹ Az ösztöndíj-alapot valós értéken 3 000 000 koronára becsülték, amelynek jövedelme 60 000 korona volt. *Preßburger Presse*, 1900. (október 15.) 142. sz. 1. p.
- ²² KEMÉNY Ferenc: Pálffy János gróf alapítványa. *Magyar Pedagógia*, 1900. 514. p. A levelet teljes terjedelemben közölte BOROVSZKY Samu (szerk.): *Pozsony vármegye és Pozsony*. Budapest, 1904. Apolló Irodalmi Társaság, 737–738. p.
- ²³ KRÁLIK 1909. 53–54. p.
- ²⁴ *Vadász- és Versenylap*, 1861. (július 10.) 19. sz. 296. p.; *Gazdasági Lapok*, 1861. (március 31.) 13. sz. 204. p., 1865. (augusztus 16.) 33. sz. 393. p.
- ²⁵ HORVÁTH 2019.
- ²⁶ *A Nemzeti Zenede Évkönyve az 1907/1908. iskolai évről*, 72. p.; *Magyar Pedagógia*, 1907. 636. p.; *Magyarország*, 1907. (március 21.) 69. sz. 16. p.
- ²⁷ *Sürgöny*, 1865. (szeptember 22.) 217. sz. 2. p.
- ²⁸ Szlovák Nemzeti Levéltár. A Pálffy család bazini ágának iratanyaga, gróf Pálffy János levelezése, Somlyay Kálmán, pozsonyi ügyvéd levele, 63. doboz.
- ²⁹ Szlovák Nemzeti Levéltár. Panstvo Smolenice a Dobrá Voda, Inv. č. 221., škatule 81. 46–50., 80–97. foliák.
- ³⁰ *Az Ujság*, 1908. (június 19.) 150. sz. 4. p.
- ³¹ *Bajmóc gyöngyszeme* (2020. november 11.) <https://drivemagazine.sk/hu/bajmoc-gyongyszeme>; CAVOJSKÁ, Andrea: *Bojnický zámok ako sídlo zberateľa umenia grófa Jána Františka Pálfiho*, Brno, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav hudobní vedy, bakalárska diplomová práca, 17. p.
- ³² *Az Ujság*, 1908. (június 3.) 133. sz. 5–6. p.
- ³³ JEDLICSKA 1910. 630–632. p.
- ³⁴ HORVÁTH 2019.
- ³⁵ KRČÍK 2007. 15. p.
- ³⁶ *Politikai Hetilap*, 1865. (szeptember 4.) 10. sz. 120. p.
- ³⁷ KRČÍK 2007. 16. p.
- ³⁸ *Budapesti Hírlap*, 1904. (december 5.) 336. sz. 5. p.
- ³⁹ KRÁLIK 1909. 54–55. p.
- ⁴⁰ JEDLICSKA 1910. 632. p.
- ⁴¹ KRÁLIK 1909. 56. p.
- ⁴² Uo. 59. p.
- ⁴³ JEDLICSKA 1910. 637–638. p.
- ⁴⁴ *Az Ujság*, 1908. (június 19.) 150. sz. 4. p.
- ⁴⁵ JEDLICSKA 1910. 642–643. p.
- ⁴⁶ Az újságírók az alapítvány kifejezést, a végrendelet szövege a hitbizomány, illetve a meghagyás fogalmakat használta.

